

Inimene, loodus, kultuur.

Inimühiskond on kujunenud loodusest, loodust rüües, on valdunud loodusest ja siiski kuulub ka loodusse. Bioloogiline ja sotsiaalne eksistendid inimeses koos, kusjuures sotsiaalne on ajapikku juba rohkem kujunenud, sotsiaalne loomus kontrollib bioloogilist loomust. Oma loodustegusega ja ka oluga aitab inimene resp. Inimühiskond ka loodust vastas.

Inimühiskonna arengu keidikul etendab loodus, konkreetselt geograafiline keskkond, suuremat, isegi määravat osa. Loodusressurssidest etendavad määravat osa looduslikud elatavahendite allikad (looduslikud puuviljad, uluke, kalade rikkus, mulla viljakus). Inimese käitumine suhtumine loodusega ei erinevad siis suurt teiste loomaliikide käitumisest looduses:

põhiline oli selles, ^{et} end toita ja katta, end
kaitsta ja järglasti anda, et liik- homo sapiens
säiliks. Tänu tööle — kätele, kulele, tööriistade
valmistamisele ja kasutamisele on inimene
palju suurem, valdab teatud mõttes loodust.
Inimene kohandab loodussaadusi oma
vajadustele (sellis suur erinevus loomast, kes
kohaneb ise looduslike tingimustele).

Aine- ja energivahetust inimühiskonna ja
looduse vahel reguleerib töö, see toimub
töö vahendusel, kusjuures inimene asetab
enda ja looduse vahel tööriistad.

Looduskeskne ei avalda kujunenud inim-
ühiskonnale mõju mitte niivõrd otseselt, kui just
töölise jõudude raudu. Kuidas areneb edasi
see süsteem — loodus ja inimesed, seda juba
^{inimlugu} tööliste jõudude areng, mis toimub muudugi
teatud looduslikes tingimustes.

Eriolgu, ja veel väga kanda, ei ole mid kesk-
konnakriteeriumi veel ühingi probleem: inimene

kasutas peamiselt taastuvaid loodusressursse ja paiskas loodusesse tagasi selliseid jääätmeid ja ekskremente ning sellisel hulgal, mida loodus suutis regeneerida ja uuesti ring-
käiku võtta. [Kuid selliseid loodusressursside laastamist inimeste poolt, nagu metsade hävitamine, rohumaade purustamine, ei suutnud loodus enam alati haastada].

Lüstimis - inimühiskond - loodus - on aktiivsem, "rahutum" pool inimühiskond: ühiskond muutub ja areneb kiiremini, kui loodus; see tuleb loodlike jõudude pehkest ja järjest kiirenevast arengust. Aga inimesed muudavad ka loodust, modifitseerivad loodus-keskkonda. Looduse enda puhtbioloogiline areng toimub ju väga aeglaselt, võrreldes ühiskonna arenguga. Kuid siiski ^{ei} või loodust lihtsalt passiivsek lugeda, seal hulgas ka ja eriti inimühiskonna suhtes. Looduse aktiivsust kasutab inimene, kuivõrd ta tunneb tema seadusi, ehkki veel empiiriliselt.

algab inimühiskonna ja looduse vastas- (4)
tunde suhte, mõjutuste ajalugu, mis oma
dialektikaga on väga õpetlik. [Kuid rumme
on olnud ^{hageli} ajaloo halb õpilane!].

Ürgühiskonnas inimene ei valdanud
end selgelt loodusest; ta samastas end
loodusega, tundis end inegi sugulise olevat
mõne loomaga (totemism), hingestas kogu
loodust (animism). Ühtlasi tundis ka hirmu
looduse vägevate jõudude ees; siit arendati
suhtumine loodusesse, loodusobjektide ja -nähtus-
te kummardamine ning pühaks pidamine -
pühad jõed, allikad, järved, puud, inegi loomad.
Pühaks - see tähendas puutumatut, tabu =
See loovamata hõl suhtumine loodusesse
püüis ka läbi pärisorjuse saajandite ja on
ulatunud meieni rikkaliku looduslombelise
rahvalaule vahendusel. Selline ühtekuuluvus

loodusega oli inimuse olemasolu oluliseks tingimuseks.

Kül tavadel ja uskumustel oli objektiivset ka ökoloogiline funktsioon. Ürgnimestel, kes tegelesid nt. küttimisega, olid oma kindlad (tabud) reeglid suhtluses loodusega, oma pidurdavad mehhanismid - tabud: pühaks peetud objektid, jähi piirangud jmt. (Midagi taolist võib tänapäevalgi kohata taiga põlisrahvaste nt. hantide juures. - K. Pollu). Muudugi aitas ühiskonna ja looduse vahelist tasakaalu hoida tolleaegsete tootmisvahendite algeisus, nende tehniline küündimatus, mis aastatuhandeks selliseks jäid.

Need mõlemad ökoloogilist tasakaalu kindlustavad mehhanismid - loolike jõudude madal arengu tase (riibu, öda, krikkures) ja tavad-tabud - on ju kultuuri-päritoluga, esmane materiaalne, tema vanuse kultuuri valdkonnast.

Tootlike jõudude edasine areng viib selleni, et see tarade-tarade mehhanism ei suuda enam ökoloogilist funktsiooni täita (kuigi tarad rahva teadvuses võivad ehk küll koma säilida).^{mis} Minimeerimiseks kõrja-kanatusele, põlluharimisele, ranna kasutamisele võtmine, siis klasside tekkinud töö kaasa ~~muudatus~~ muudatusi inimuse ja looduse vahelistesse suhetesse. [Korjakaenatus kindlalt, võrreldes jahindusega kindlalt teidubasi, kuid see kaasa selle nähtuse nagu rohumaade kurnatus, siis rändama paigast para → rahvaste rändamine (L. Gunnar). Sellised korjakaenatajad-rändhoimud ei loonud ka tähtsapanuväärset püsivat kultuuri.

Pargid põlluharijad, kes rajavad külad, linnad, loovad rikkalikuma rahva kultuuri, kuid hävitavad need looduslikud kooslused (eriti metsad). Nende looduslike koosluste

asemik kujunevad uued kooslused,
mis on lühiajalised ja piiravad sellistena
ainult inimeste abel, nt. altpõllumaad.
Inimesed muudavad suuri ökosüsteeme,
tunnustamata selle kaugemaid tagajärgi.
[F. Engels märkade hävitamisest Mesopotaamias,
Lääne-Aasias, Alpide lõunakülgedel. "Looduse
dialektika", lk. 129-130].

Tekivad esimesed, lokaalsed ökoloogilised
kriisid. Rahva pärimuslikke keldi, taraste
asendavad juba ~~ajuti~~ ja paiguti
administراتiivsed keldid ja kaisud.

Feodalism ja temale omased tootlikud
jõud ei toonud kardinaalset pööret
inimese ja looduse vahelistesse suhetesse.

Suure ja põhjaliku pöördumise inimühik-
 konna ja looduse vahelistesse suhetesse
 tõi kaasa kapitalismi areng. Tehnika
 areng, mis saatis kapitalismi, tekitas illusio-
 oni, et inimene (kapitalist) valitseb looduse
 üle, et inimene on looduse isand, kes võtab
 loodusest kuidas talle parajasti kasulikku
 ja paiskab sinna kõik oma loomuse ja
 olme jäätmed. Loodus oli lihtsalt kasumi
 saamise allikas, loomult muutunud aktiivse
 ja efektiivse inimese vastas. Lõpuks laski
 loodusressursside arvu laastamine
 ja keskkonna saastamine jäätmetega.
 Katkestas seega inimese ja looduse ühtsus,
 arusaamine sellest ühtsusest, mis oli küll
 näinud argiteadluse tasemel. See asendub
 looduse ja inimese vastandlikkusega, vähemalt
 valtsitud klassi arusaamades.

Uutepiltsi igatsusi muredateid inimesi (9
pääsunniks arenera kapitalismi haardest
peegeldatid siis varased utopistid (T. More,
F. Campanella, J. Melier, G. Kally),
põgenemist looduse juurde jutlustas
filosoofias ja pedagoogikas J. J. Rousseau.
Tänapäeva maailmas kipub keskkonna
saastusest muredateid inimese jälle
tagasi puhta looduse juurde, mida jääb
üha vähemaks. Inimkond on tõstelt mures
looduse ja inimese vahelkorra üle; inimkond
on jõudnud või siis jõudmas taas looduse
ja ühiskonna ühtsuse mõistmisele, kuid juba
uuel tasemel, kallilt makstud kogemuste ja
kaasaja teaduse najal. Teadus on selle
probleemi kohta oma sõna juba küllalt selgesti
öelnud ja ta töötab ka lahendusi pakkuda.
Teadus on tänapäeval selliks suuteline, kui
seda ei takistaks imperialistlike jõudude poolt

arundatar võiduvastus, mis neelab nii loodusressursse, piirab majanduslike võimalusi ja kuritarvitab inimkonna intellektuaalseid potentsiaali, ~~on~~ on ühtlasi ka suurimad keskkonna saastajaid.

Avalikkuse surve võetakse ette, ka Läänes, tõstsid meetmeid, s.h. seadusandluse näol, keskkonna kaitseks.

Siin ilmneb erinevate seaduste tõrked:

- inimese ja looduse kunagisest ühtsusest nende vastandlikkusest - ja - taas selle ühtsuse vajaduse mõistmisele uuel tasemel;
- Kunagiste looduse säästvat, austavat tavade, keeldude eitamise looduse oheldamatu ründamisest - ja - taas keeldude, normide kehtestamisest, nüüd juba juriidiliste normide seaduste, piirnormide näol.
- Sama on toimunud ka inimese teadvuses: kunagisest primitiivsest argiteadvusest ^{argistusest, süüdistamisest} võetakse ehk teadvuslikult põhjendatud keskkonna- aktiivseks valitsejast ^{inimluse kaudu} teadvusest.

Oleme küll alles selle 3. faasi alguses. ⁽¹¹⁾

Vajadus jõuda aruka süntesini (kui kaardada
eituse eitamise keelt) on seda tungvam, et
teollise jõudude võimsus kahekondistub iga
10-15 aastaga; samas tempos kasvab vajadus
teooriate ja energia järel, veelgi intensiivsemalt
kasvatatakse oht, kanalad jäävad.

Sellise süntesini inimkonna ja looduse
suhetes võib jõuda alles uues ühiskonnas,
sootslikkus ühiskonnas, kus on eeldused
ühiskonnale ratsionaalseks plaanipäraseks
juhtimiseks, samuti uuendatavaks isiksuse
kujunemiseks, mis võib ka ratsionaalsele
loodusekasutusele.

Ratsionaalne loodusekasutus meil tähendab
endal kolme omavahel seotud ja isegi
väliselt vastandlikku probleemi:

1) loodusressursside maksimaalne kasutamine
materiaalsete hüvede allikana;

[On paradoksaalne, et paljud kahjulikud
muudatused looduses on tekkinud inimeste
elutavime ja heaolu parandamise nimel.]

2) loodusressurssi tuleb säästa tulevastele
põlvkondadele; [ise tahame neid maksimaal-
selt kasutada!]

3) loodust ja keskkonda tuleb hoida ja
kaitsta saastamisest, säilitada ja
suurendada tema taastootmise võimet
ja rekreatiivseid omadusi.

[Lugege veel kord põhikõnelikult meie Konsti-
tutsiooni §18!].

(13)

Sotsiaalselt kindel loob ainult eldused looduse
ratsionaalseks kasutamiseks, ühiskonna ja
looduse suhtes kriiside vältimiseks, seda nii
oma majandusliku baasi - ühiskondliku
omanduse kui ka poliitilise süstemi poolest.
Need eldused - võimalused tuleb reali-
soida majandamise mehhanismi ja
subjektive faktori kaudu. Viimase hulka
kuulub, kõige laiemas mõttes, kõrge tead-
likkuse ja vastutustundega majandus-
juhtide kõrval uue kultuuriga rahvahulk,
uus terviklik isiksus. Tuleb rohkem toetuda
teadusele, nii tehnilistele kui majandusteadusele,
+ pedagoogika, sotsiaalpsühholoogia, eetika,
esthetika, mis on kutsutud isikust kujundama.
Ile peame silmas pidama majanduslike,
sotsiaalsete ja ökoloogiliste eesmärkide
ühisust. [Ilmubki algatatakse meil selle juures
kaks maailmasüsteemi vastolud, riigikaitse
pakilised vajadused.]

Subjektiivsetest faktoritest on eriti oluline (miste, peda-
 googidile eriti) kõigi ühiskonnaliikmete kõrge
 teadlikkus, haritus ja kultuur. Eriteks - majandus-
 juhtide ökoloogiline mõtlemine, ökonoomika ja
 ökoloogia dialktilka sügav mõistmine ning
 arvestamine majandustegevuses. Tõelalt poolt on
 vajalik rahvahulkaile, eriti eripärase noorsoole
 ökoloogilise hariduse ja koolituse andmine,
 nende ettevalmistamine suhtlusega loodusega
 igal tasandil, et kooli põlvkond suudaks
 hinnata mitte ainult looduse utilitaarseid
 (neid muidugi), vaid ka sotsiaalseid, kultuur-
 ilise ja esteetilise väärtusi, kellel on oskust
 ja tahtet neid hoida ja arendada. Kuid
 ka sotsialistlikus ühiskonnas tegelikkuses
 ei ole vahet loodusega alati kaugel:
 ratsionaalne ja ideaalne, ei tootmissfääris
 ega suhtluses loodusega väljaspool tootmis-
 sfääri (looduse rüüstamised, maastike sraastamised)
 Tootmise valdkonnas on tõstatatud loodushaiguste
 materiaalse hindamise probleem, kusjonna seaduri

monitoring; jõealuse rasta võitlemise
abimõdest loodame suurt abi ka meie
looduse rüu kaitsele, sest need jõema-
seltskonnad looduse rüües on suurimad
looduse lagastajad.

Inimene kindlas kultuuris, kultuuri-
keskkonnas, see ei ole pakatisti kvaliteetlt
võrdeline kultuuriga inimeses.

Me jõuamegi konkreetsumalt kultuuri-
probleemide küsimuste juurde.

Tänapäeval on saanud elutõlguse
sallised mõisted, nagu ökoloogiline teadus
ja ökoloogiline kultuur.

Ökoloogiline teadus on üks ühiskondlike
teaduste võime, mis peegeldab organismide
ja looduskeskkonna vahelisi suhteid inimuse
teaduses, ühiskonna ja looduse vahelisi seoseid,
vastavaid reendumusi ja eetilist hoiakut
inimuse teaduses. Suhtumine loodusesse - see on
inimuse maailmavaate oluline komponent.

Ökoloogiline kultuur - käitumine suhtluses
loodusega. See toimub kahel tasandil -
suhtumine loodusega tootmistegevuses ja
suhtumine loodusega puhkehetkest, olmes.

Tootmistegevuses, mis üha enam ~~on~~ võimsamat
tehnikat kasutab, on esmaseks asjaks täiendada
(n) insenerimõtteid ökoloogilise mõtteviisiga,
nii ettevalmistamise projektarhitekt, ehitamise kui
tootmise protsessis, s.t. ette näha ja arvestada

17
tehnilist lahendust ja tehnoloogiliste protsesside (24)
de võimalikke tagajärgi keskkonnale. Ökonoomikat ei või ökoloogiale vastandada.

Sellaks on vaja ^{plaanijärgse} inseneride, tehnikute, agronomite, lootehnikute ~~ka~~ põhjalikumad ettevalmistused ka keskkonnakaitse küsimustes.

Kuid sellaks on vaja veel sotsiaal-etiilist hoiakut ^{stendardi} karmatada, vastutustunnet ühiskonnas, kaaskodanike es, sest looduskaitse on tänapäeval inimese kaitse, tema töö-, elu- ja puhkeolukordade kaitse, järeltulija põlvkonna kaitse.

Ökologiseerida tuleb ka kõigi töötajate mõtteviisi ja käitumise looduses, nt. traktoristi, farmitöötajate, autajuhide, mitmesuguste operaatorite teadlikkus, tõsta kogu töötajaskonna ökoloogilist teadmust ja kultuuri (kas mitte vastav minimumi-eksam, nagu seda töökaitse ja ohutustehnika alal kõigilt töötajalt nõutakse! H. Luik).

Tähtis on vanema ja keskmise põlvkonna ökoloogilist teadmust ja kultuuri tõsta; neist võtab ju noorsugu eeskujud; noorus adapteerub selles ökoloogilise kultuuri kontekstis, mis ta es leiab, millega ta silmitsi on.

Noorsoo ettevalmistamine suhtlemiseks loodusega, nii teaduse kui väljaspool teaduse sfääri, uue ellu astuva põlvkonna ökoloogilise teaduse ja kultuuri tõstmine aja nõuete tasemele, eeldab kõigepealt nende koolis vajalike looduskaitsealaste teadumiste andmist ja oskuste andmist, kasutades kõigi õppeainete võimalusi vastavalt nende spetsiifikaale ning ühtlasi ainetevaheliste seoste võimalusi. Seda teeme veel väga halvasti, vaatamata Tallinna (1986) ja Franori (1984) üldhulaliste nõupidamiste soovitustele ja vastavate organite lubadustele-kinnitustele.

Loodust tuleb õppida mõistma ^{emots.} intellektuaalselt, kõigi seoste tunnetamise seisukohalt, kuid loodust võib ja tuleb mõista ka emotsionaalselt, esteetiliselt tajuga. Hea, kui need loodusekäsitluses noortes põimuvad, tugevdavad ja täiendavad.

Lõpetused.

Kasutades loodust materiaalselt hüvede tootmisel, mida rajatakse üha rohkem, tuleb inimühiskonnas + vaadata ka siljataka, valgi rohkem-vaadata kaugemale ette, et meist jääks järele „õitse maa“, aga mitte kultuurivõrk (Maa).

Inimene, looduse ja kultuuri ühtsus on tänapäeval üks eluliselt tähtis ja sügavalt humanistlik loosung. 1983. a. mais-juunis toimus Tallinnas ^{Rahvusvaheline Looduse (UNEP) ja Loodusresursside Kaitselise} REXL sümposiumi teemal „Kujutatav kunst ja fotograafia looduskaitse hariduse vahendina“. Sümposiumil tekkis idee ja võeti vastu deklaratsioon, mida nimetatakse Tallinna deklaratsiooniks, milles pöörduakse kõigi REXL liikmesriikide ja regionaalsete organite poole üleskutsega süvendada ja laiendada looduskaitse põhimõtteid devisi all „looduse ja kunsti (kultuuri) ühtsus rahu nimel maailmas“.

Deklaratsioon tunnistab vajalikuks
müüdisaegse looduskaitse muutust emotsio-
naalsemaks erinevate kunstiliikide kaas-
tömbamise kaudu (kujutatav kunst, muusika,
teater, poeesia, kino, fotograafia jt.)...

Deklaratsioonis on öeldud: „Loodus ei tõi
vastanduda, vaid peab just liituma
inimese poole loodud esteetiline keskkond
ja meie ema-loodus ise“. Deklaratsioon
soovib kasutada ulatuslikult kunsti
kaudu inimese loodussoodumuste arenda-
mist, inimese kasvatamist, arendades selle
kaudu ühtlasi koostööd rahvaste vahel.
Deklaratsioonis soovivataks korraldada
Tallinnas, kus see idee sündis, iga kolme
aasta tagant rahvasvahelisi kunstinäitusi
„Inimene ja loodus“. [Selle nimetus all
on praegu-oli?- näitus kunstihoones, mis on
koostatud küll veel meie vabariigi kunstnike töödest.]

xxx
Suhtumises loodusesse peegeldub inimese
haritus ja moraalne päle.

Nõukogude filosoofid on püstitanud
sellise kultuuri kriteeriumi: loodusega
suhtlemise tase on antud ühiskonna
kultuuritaseme ja kvaliteedi indikaator.
(Frolov j.t.). Selliga tuleb nõustuda.
